

UTICAJ ETOSA MUŠKOSTI NA POLOŽAJ ŽENA U POLICIJI¹

Zoran Kesić

Kriminalističko-policijska akademija, Beograd

Sažetak: Jedinstvena pozicija u društvu i specifična funkcija pružaju policajcima značajne mogućnosti da svoje predrasude pretoče u najozbiljnije diskriminacije, među kojima se posebno ističu polna, seksualna i etnička diskriminacija. Najčešće žrtve takvih postupaka su civili, međutim nisu retke ni situacije u kojima se diskriminacija odvija unutar same policijske organizacije. U tom smislu, potrebno je praviti razliku između eksterne i interne policijske diskriminacije. Sudeći prema većini radova, analiza interne diskriminacije obično se zasniva na sagledavanju položaja žena u policiji. Pritom se posebno ukazuje na problem njihove integracije u policijski kolektiv, koji predstavlja tipičnu „mačo“ potkulturu, u kojoj dominacija muškaraca određuje svaki proces. Takva atmosfera doprinosi stvaranju otpora prema kolegicama, nipoštašavanju njihove sposobnosti i seksualnom uznemiravanju u službi. Zbog načina izvršenja, specifičnosti aktera i zatvorenosti policijske potkulture istraživanje tih pojava je izuzetno otežano. To nam, međutim, ne daje za pravo da odustanemo od istraživanja i time omogućimo iznošenje konačnih sudova bez egzaktnih pokazatelja. U svetu je sprovedeno nekoliko istraživanja polne diskriminacije i seksualnog uznemiravanja u policijskoj profesiji, čiji rezultati sugerišu bar neke pokazatelje i sprečavaju paušalne procene. U ovom radu, pored opštih karakteristika posmatrane pojave, ukazaćemo i na neke od tih rezultata, da bi rad okončali predlozima za suprotstavljanje tim pojavama.

Ključne reči: muškost, policija, policijska potkultura, policajke, polna diskriminacija, seksualno uznemiravanje.

1. Muškost kao tradicionalno obeležje policijskog identiteta

Tradicionalno poimanje muškosti (muškarac kao „jači pol“, posedovanje vlasti i autoriteta) u društvu je stvorilo imidž policije kao profesije muškaraca. Takav pristup je bitno definisao proces socijalizacije policajaca, ali i značajno oslikao njihovu radnu sredinu u kojoj se od policajaca neprestano očekuje da budu fizički i emotivno jaki, hrabri i prema potrebi agresivni. Analizirajući tu pojavu, Džon Krank (*John*

---

¹ Članak predstavlja rezultat rada na projektu koji finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije, evidencioni broj 179045.

Crank) ističe kako radna sredina ohrabruje muškost u policiji pod sledećim uticajima: 1) uzbuđenje, snaga, hrabrost i drugarstvo čine policijsko zanimanje privlačnim, a ako toga nema, dolazi do pojačavanja stereotipa muškosti bez kojih bi posao inače bio dosadan, i 2) policajci uglavnom dolaze iz radničkih porodica gde je socijalno definisana uloga muškarca tokom istorije imala jaku podršku (čvrstina se demonstrira fizičkom veštinom, snagom i izdržljivošću; nepostojanje sentimentalnosti u radu; hrabrost uprkos fizičkim pretnjama itd.) (Crank, 2004: 231).

Kumulativan uticaj tih činilaca stvara kulturni milje koji se prepoznaje i ceni kroz usvojene vrednosti povezane s preuveličanom muškošću plave uniforme. Međutim, muškost u policiji nije samo povezana s tradicionalnim idejama i stereotipima policijskog posla. Prema mišljenju Suzan Martin (Susan Martin), „biti muškarac“ predstavlja ispunjenje socijalno definisane uloge u kojoj postoje jasna očekivanja od muškaraca: *izbegavanje svega što bi moglo biti ženstveno* – izbegavanje ženskih atributa muškarac uči u ranim godinama svoga života, znajući da ako se ponaša kao žena, biva okarakterisan kao „slabić“; *postizanje uspeha kroz ostvarenje socijalnog statusa* – muškarcima se dodeljuje uloga jačeg pola i zaštitnika žena kao slabijeg pola²; *muški izgled čvrstine, poverenja i samopouzdanja* – tu se posebno govori o fizičkoj superiornosti muškaraca, gde biti čvrst znači ne promeniti mišljenje uprkos protivljenju i eventualnom sukobu, i *muškarac kao titular agresivnosti i nasilja* – muškarci moraju biti agresivni, što podrazumeva da bi trebalo prvi da napadnu i da delaju snažno kako bi savladali opoziciju (Crank, 2004: 231).

Hrabrost je važan element kulturnog identiteta policajaca, koji se često povezuje s etosom muškosti, kao njen posebno indikativan izraz. Ako se usredsredimo na hrabrost, možemo videti koliko ona prenosi osobine sjedinjene s policijskim mačizmom. Tokom istraživanja Pogrebin i Pul (*Pogrebin & Poole*) su primetili da je među policajcima etos hrabrosti izuzetno snažan, ističući činjenicu da se unutar potkulture samo pričanje o bolu ili strahu smatra tabu temom. Kako navode ti autori, među policajcima je ustaljeno mišljenje da kolega, koji priča o svojim ličnim osećanjima, nije kadar da ih savlada, čime dokazuje da ne poseduje neophodnu čvrstinu, te samim tim da nije pouzdan policajac (Kappeler, Sluder & Alpert, 1998: 98). Buza (*Bouza*) primećuje da je „kukavica“ veoma snažan epitet i da se čak i u profesiji naviknutoj na najgrublji jezik ta reč upotrebljava veoma obazrivo. Isti autor dalje ističe: „Izraz ličnog straha je uzet kao znak slabosti i sumnje da kolega možda nije pouzdan u opasnoj situaciji. Policajci koji prikazuju emotivnu ranjivost su izbegavani od strane njihove ‚braće‘.“ (Bouza, 1990: 71) Policajci se otuda plaše, često opravdano, da će bilo kakav prikaz oplakivanja biti shvaćen kao slabost. Zbog toga skrivaju svoja lična osećanja od drugih ili ne pričaju o njima, čime se stvara utisak da nisu emotivni.

Policijska potkultura predstavlja tipičnu mačo kulturu unutar koje seks zauzima značajno mesto. Prepuštanje heteroseksualnim zadovoljstvima i konzumiranje alkohola deo su mačo imidža ili kako ističe Kešetović: „Policijski svet je svet muškaraca starog kova u kome se cene prave muške vrednosti, osvajanje žena i

² Taj društveni kliše predstavlja koren muške dominacije i ženskog potčinjavanja.

alkohol.“ (Kešetović, 2002: 262) Na sličan način opisu policijske potkulture pristupa i Moris Panč (*Maurice Punch*), ukazujući na to kako se unutar nje neguje hedonistički pristup životu, koji se manifestuje kao tolerancija policajaca prema alkoholu i seksu, ali i kao mnogobrojne druge sklonosti neuobičajene za policajce, a koje se obično odvijaju „iza bine“ (Punch, 2009: 38). Primamljivost seksa definiše osnove policijske potkulture do te mere da se za policajce neretko kaže da su opterećeni seksom. Takvo mišljenje podržava Krank, iznoseći sledeće argumente: težnja ka seksualnoj avanturi je veoma izražena među policajcima i doživljava se kao divlja vožnja, život na ivici, čisto sirovo zadovoljstvo; moć i autoritet povezani s prisustvom atraktivnog potencijalnog partnera u rutinskim kontaktima s građanima obezbeđuju česte prilike za seks; priče o seksualnom promiskuitetu i osvajanju su dosta raširene među policajcima, a kroz ispričane priče, hvalisanje i podvige, seksualna agresija postaje element policijske kulture (Crank, 2004: 195).

Činjenica je da postoje i mnogobrojni drugi izrazi policijskog etosa muškosti. Oni su, međutim, ovde svesno previđeni. Predmet rasprave i zahtevan obim rada usmerili su svu pažnju na hrabrost i seks kao komponente. Prva predstavlja značajan izvor polne diskriminacije i omalovažavanja sposobnosti policajki, dok druga podstiče seksualno uznemiravanje u policijskoj profesiji. Pre upuštanja u detaljniju analizu problema čini se neophodnim ukazati na razliku u značenju pojmova *predrasuda* i *diskriminacija*. Predrasuda bi se mogla definisati kao unapred stvoren stav ili mišljenje, dok diskriminirati znači delovati na osnovu predrasuda. Tu razliku je važno istaći zbog činjenice da pojedinac može imati određene predrasude, ali se ne mora ponašati u skladu s njima. Predrasude, međutim, mogu značajno oblikovati interpersonalnu dinamiku, posebno ukoliko predstavljaju odraz stanja u celokupnom društvu.

2. Pod pritiskom policijskog etosa muškosti

Sudeći prema većini radova, sagledavanje položaja žena u policiji se zasniva na analiziranju problema s kojima se one suočavaju u tradicionalno muškoj profesiji. Prema ključnim pitanjima kojima se bave, ti radovi se mogu podeliti u dve oblasti: *opravdanost zaposlenja žena u policiji* i *odnos između policajaca i policajki*. U drugom slučaju najveća pažnja se pridaje policajkama kao žrtvama mobinga.³

Iako su prve moderne policijske organizacije osnovane još početkom XIXg veka, ideja o učestalom zaposlenju žena u policiji počinje da se realizuje tek u drugoj polovini XX veka. Pre toga možemo govoriti samo o sporadičnim slučajevima angažovanja žena na policijskim zadacima. U knjizi simboličnog naziva *Od socijalne radnice do borca protiv kriminala: Žene u policiji Sjedinjenih Država*, autorka Doroti Šulc (*Dorothy Moses Schulz*) ističe kako je na području SAD prva žena primljena u

---

³ Hajnc Lejman (Heinz Laymann), kao vodeći stručnjak (uveo izraz *mobing* u naučni vokabular), daje sledeću definiciju: „Mobing je neprijateljski ili neetički vid komunikacije koji potiče od jedne ili više osoba, sistematski je usmeren protiv pojedinca koji se zbog toga nalazi u bespomoćnoj i nezaštićenoj poziciji, koje se ne može osloboditi zbog postupaka mobinga koji se stalno ponavljaju. Ti postupci se vrše često (najmanje jednom nedeljno) i tokom dužeg perioda (najmanje 6 meseci). Usled čestog ponavljanja i dugog trajanja takvo ponašanje dovodi do posledica mentalne, psihosomatske ili socijalne prirode.“ (Vuković, 2006: 4)

policijsku službu tek 1905. godine, iako su prvi moderni oblici policijskih organizacija zabeleženi još 40-tih godina XIX veka. Do 1919. godine više od 60% policijskih odeljenja je imalo žene među zaposlenima. One su, međutim, obavljale samo administrativne poslove, dok su muškarci i dalje držali monopol nad patrolnom delatnošću i kriminalističkim istragama (Dempsey & Forst, 2005: 322).

Gotovo istovetna situacija je primetna širom sveta. Ideja o prisustvu žena u policiji na našim prostorima datira još iz prve polovine XX veka (Novović & Petrović, 2006), ali je suštinska realizacija njihovog prijema počela tek 2002. godine.⁴ Danas se u okviru procesa planiranja, regrutovanja i selekcije kadra u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije posebno vodi računa o zapošljavanju žena (Obradović, 2011).

Masovniji ulazak žena u policiju i njihovo raspoređivanje na policijske zadatke vezuje se za period nakon stupanja na snagu mnogobrojnih međunarodnih i nacionalnih dokumenata i propisa kojima se zahteva priznavanje i ostvarivanje ljudskih prava i ukidanje polne i drugih oblika diskriminacije.⁵ Iako gotovo u celom svetu formalnih prepreka za prijem žena u policiju više nema, pitanje položaja žena u policije je i dalje veoma aktuelno. Primetna su upozorenja da je u većini zemalja potpisnica međunarodnih dokumenata poštovanje ljudskih prava i izbegavanje diskriminacija samo deklarativno, dok je u stvarnosti situacija sasvim drugačija. Pritom se posebno ukazuje na problem integracije žena u policijski sistem, čemu naročito doprinosi otpor policajaca sve većem zapošljavanju žena, praćen nipodaštavanjem njihovih sposobnosti.

Takav stav, međutim, ne treba da nas čudi budući da se policijska mačo potkultura zasniva na snažno ukorenjenim predrasudama o položaju muškaraca i žena u društvu, prema kojima postoje jasne podele na muške i ženske poslove, na jači i slabiji pol. Takve predrasude obično predstavljaju odraz stanja u društvu, u kome je stvorena slika o policiji u skladu s tradicionalnim poimanjem muškosti. U vezi s tim Šiner (*Shiner*) ističe: „Muške profesije su generalno povezane s visokim nivoom nepopustljivosti, takmičenja i upravljačkih veština. Nasuprot tome, ženske profesije se povezuju s dušebrižjem, emocionalnošću, kancelarijskim veštinama i pokornošću.“ (McNeill, 1996: 6) Ta stereotipna podela lako navodi na zaključak da samo „pravi muškarac“ može biti policajac. Upravo takvo mišljenje, uobičajeno među policajcima, otežava ženama legitimno prihvatanje u policijsku organizaciju.

Mnogobrojni autori u svojim analizama ukazuju na razloge protivljenja muškaraca angažovanju žena na policijskim zadacima. Džerald Karden (*Gerald Carden*) izdvaja sledeće razloge: ne žele da trpe socijalne zabrane koje su im

⁴ U maju 2002 godine počinju dva kursa za žene policajce: Policijska akademija prvi put prima na studije žene – 20% u odnosu na ukupan broj studenata prve godine, a u Višoj školi unutrašnjih poslova od školske 2002 (03 više ne postoje upisne kvote s obzirom na pol, već se prijem kandidata vrši na osnovu jedinstvene rang-liste.

⁵ Jedan od važnijih dokumenata je svakako „Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije prema ženama“ (odobrena i predložena za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 34 (180 od 18. decembra 1979. godine, a stupila na snagu 3. septembra 1981. godine) u čijem prvom članu se definiše „diskriminacija prema ženama“ kao svaka razlika, isključenje ili ograničenje izvršeno na temelju pola, koje ima kao posledicu ili svrhu ugrožavanje ili poništavanje priznanja, uživanja ili korišćenja prava žena, bez obzira na njihov bračni status, na osnovu jednakosti muškaraca i žena, ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, privrednom, društvenom, kulturnom, građanskom ili bilo kom drugom planu.

nametnute prisustvom žena; ne žele da budu u senci žena, niti da primaju naredjenja od njih, i ne žele da ih žene podržavaju u obavljanju opasnih zadataka (Dempsey & Forst, 2005: 321). Nastojeći da odgovori na pitanje zašto policajci ne vole žene policajce, Džozef Balkin (*Joseph Balkin*) (Balkin, 1991: 247) sažima nekoliko uobičajenih policijskih opravdanja: žene miniraju policijsku solidarnost; žene ne mogu da pariraju muškarcima u većini veština, i žene ne mogu da obave „pravi“ policijski posao. U analiziranju tog problema Novović i Petrović (Novović & Petrović, 2006: 78) ukazuju na rezultate istraživanja u Engleskoj koja otkrivaju da se odnos kolega prema svojim partnerkama tokom prve dve godine zajedničkog rada u patrolama nije menjao s njihovim stečenim iskustvom. Policajci su posebno isticali nedostatak fizičke snage kolegistica, zbog čega je njihov odnos predstavljao mešavinu kavaljerstva i pragmatizma.

Činjenica je, međutim, da izvršenje većine policijskih zadataka zapravo zahteva mentalne, a ne fizičke sposobnosti, zbog čega Majkl Kvin (*Michael Quinn*) opravdano smatra kako je stav „potrebno je da budete mačo muškarac da biste bili dobar policajac“ samo jedan u nizu mitova o policijskom radu (Quinn, 2005: 141–145). Rezultati nekoliko istraživanja patrolnog rada policajki na području SAD pokazuju da žene zadovoljavajuće obavljaju poslove patroliranja, dok su u nekim oblastima čak i uspješnije od muškaraca (komunikacija s građanima, rešavanje porodičnih problema, rad s maloletnicima i žrtvama seksualnog nasilja) (Balkin, 1991: 244–245). Uprkos pokazanoj sposobnosti većina policajaca (naročito među nižim činovima) i dalje iskazuje nepoverenje prema kolegisticama, čime dolazimo do zaključka da žene u policiji nisu dobile jednaku priliku, već su samo savladale tradicionalne barijere zaposlenja u policijskoj profesiji.

Zbog prepreka s kojima se suočavaju žene u policiji mogu razviti dva različita identiteta: „policajka“ i „žena policajac“. Prva pokušava da naiđe na odobravanje kolega prateći tradicionalne policijske vrednosti i norme, dok druga pokušava da obavlja svoje dužnosti na „ženski“ način isticanjem da je ona ipak dama. Neki autori (Roberg, Crank & Kuykendall, 2004: 535) ukazuju na to kako se većina žena vremenom priklanja identitetu policajke, kao i da takva težnja postoji i među ženama rukovodiocima u policiji. Nastojeći da se pokažu dovoljno jake, policajke se oslanjanju na tvrdokorne modele rukovođenja i agresivne metode rada, čime se priklanjaju ponašanju koje se tradicionalno vezuje za muškarce. Slične pokazatelje su ustanovili Smit (*Smith*) i Grej (*Gray*). Sprovodeći istraživanje u londonskom policijskom odeljenju ovi autori su zapazili kako se tokom zajedničkog druženja policajci usredsređuju na teme nasilja, tuča, seksualnog osvajanja i pijančenja. Interesantno je, međutim, otkriće da su i policajke pristupale tim temama s podjednako žarom kao i njihove kolege, jačajući time kult muškosti (McNeill, 1996: 6).

Jedno od mogućih objašnjenja takvog ponašanja žena u policiji vidimo u pritisku koji na njih vrši policijski etos muškosti. Ulaskom u policiju ponašanje osobeno ženama očigledno se sukobilo s definicijom profesionalne uloge i ponašanjem koje je adekvatno za policajce. Nastojeći da se integrišu u kolektiv, u kom dominacija muškaraca određuje svaki proces i pravila ponašanja, žene su prinuđene da odbace svoju ženstvenost. Da bi stekle poverenje kolega, neke policajke pokušavaju da se takmiče s njima oponašajući ih i prihvatajući time pseudomuževnost.

Takav mehanizam prilagođavanja pronalazi uporište u teoriji strukturne akcije. Utemeljivač te savremene koncepcije muškosti, švedski kriminolog Meseršmit (*James Messerschmidt*), zasniva svoje objašnjenje na sledećim osnovama: muškost i ženstvenost nisu biološki već društveno određeni, jer predstavljaju interaktivno dostignuće; muškost proizilazi iz socijalnih običaja i specifičnosti ambijenta, gde se aktivnosti usklađuju predviđenom obliku ponašanja, i žene učestvuju u oblikovanju načina ispoljavanja muškosti tako što preuzimaju muški identitet i odbacuju ženstvenost (u legalnim zanimanjima, ali i u vršenju krivičnih dela). Za takvu koceptualizaciju, prema tom autoru, presudan je pojam odgovornosti (*accountability*). Kako sam ističe: „Pošto pojedinci shvataju da mogu biti odgovorni za svoje ponašanje prema drugima, oni grupišu svoje radnje u odnosu na to kako one mogu biti tumačene od strane ostalih, u posebnom socijalnom kontekstu u kome se događaju. Prihvatanjem takve konceptualizacije pola, identifikovanje i ispitivanje moguće muškosti kod žena imaju smisla.“ (Messerschmidt, 2009: 437)

Bez obzira na to da li to čine svojevolsjno ili pod pritiskom etosa muškosti, prihvatanjem pseudomuževnost policajke odstupaju od stereotipa da su žene slabiji pol, čime se suočavaju s problemom da budu okarakterisane kao muškarace. Taj proces defeminizacije predstavlja novi vid diskriminisanja policajki, kome se sada priključuju i subjekti izvan policije. Žene u policiji očigledno se nalaze pred teškim izborom, jer koji god identitet da preuzmu dovode sebe u nepovoljan položaj, čime u stvari postaju žrtve tzv. dvostruke diskriminacije.

Pored nipodaštavanja njihove sposobnosti, policajke se suočavaju i s problemima koji imaju seksualnu konotaciju. Kako Betan Loftus (*Bethan Loftus*) ističe: „Polijski ‚kult muškosti‘, zasnovan na preteranoj heteroseksualnoj orijentaciji, teži ka odražavanju patrijarhalne i ideologije mizoginije, podstičući različite oblike seksualnog uznemiravanja i diskriminacije.“ (Loftus, 2009: 10) Inače, pod seksualnim uznemiravanjem na radnom mestu obično se podrazumeva nepoželjno seksualno prilaženje, zahtev za seksualne usluge, te druge verbalne ili fizičke radnje ili ponašanja koji se neopravdano mešaju s učinkovitošću pojedinca ili stvaraju uvredljivo ili neprijateljsko radno okruženje. Zagovornica te definicije Pola Rubin (*Paula Rubin*) (Rubin, 1995: 2) izdvaja dve vrste seksualnog uznemiravanja: *uznemiravanje quid pro quo* – sastoji se u kršenju pravila jednakog pristupa, kada odgovorno lice ostvarivanje određenog prava ili sticanje određenog položaja uslovljava ispunjenjem seksualnih zahteva, čijim odbijanjem zaposleni dovodi sebe u nepovoljan položaj,⁶ i *uznemiravanje u neprijateljskom radnom okruženju* – nepoželjno ponašanje i uplitanje u posao jedne osobe, koje uključuje ponavljanje incidenta ili seriju događaja.

Zbog načina izvršenja, specifičnosti aktera i zatvorenosti policijske potkulture, istraživanje polne diskriminacije i seksualnog uznemiravanja izuzetno je otežano. Uprkos tome, postoji nekoliko istraživanja tog problema čiji nam rezultati sugerišu bar neke pokazatelje i sprečavaju paušalne procene. Međutim, kao i u većini kriminoloških istraživanja rada policije, i ona su ograničena na „zapadni svet“, a pre svega na SAD. Među prvim istraživanjima izdvaja se studija koju je sprovedla Suzan Martin 1975.

⁶ Obično se odvija između pretpostavljenih i podređenih.

godine u policijskoj upravi grada Vašingtona. Anketiranjem policijskih službenica autorka je otkrila postojanje raznovrsnih oblika seksualnog uznemiravanja (komentarisanje ličnog izgleda, šale seksualne prirode, otvoreni pozivi na seksualne aktivnosti) (Crank, 2004: 231).

Timins (*Timmins*) i Hejnvort (*Hainworth*) su sproveli prvu uporednu studiju, koja je obuhvatila policijska odeljenja devet američkih država. Od 1.100 ispitanih policajki njih 49% je izjavilo da su imale određene probleme koji se mogu okarakterisati kao polna diskriminacija i seksualno uznemiravanje. Tokom ispitivanja su isticali sledeći problemi: potreba da dužnost obavljaju izuzetno kako bi zadobile minimum poverenja; pritisak da se popusti muškarcima i tako postane „mezimče“; težnja da se žene, koje su agresivne zbog karijere, etiketiraju kao agitatori ili kavgađizije; neprestana suptilna, često sirova, seksistička atmosfera u kojoj žene moraju raditi svaki dan, i uočen pritisak na žene da postanu muževnije ili da prihvate osobine muškaraca (Collins, 2004: 518).

Sju Kolins (*Sue Collins*) je usmerila pažnju na stanje u policijskim odeljenjima američke države Florida, zasnivajući svoje istraživanje na analizi žalbi zbog seksualnog uznemiravanja, a koje je nadležna komisija (*Criminal Justice Standards and Training Commission*) primila između 1993. i 1997. godine. Od ukupno 89 žalbi, 33 su bile pogodne za istraživanje jer su ispunjavale tri neophodna uslova: 1) lice koje je prijavljeno zbog uznemiravanja je policajac; 2) bar jedna od njegovih žrtava je aktivna policajka, i 3) osnovanost žalbe je potvrđena. Obradene podatke iz 33 slučaja Kolinsova (Collins, 2004: 525) je predstavila tabelarno razlikujući pritom žalbe zbog polnog uznemiravanja (*gender harassment*) od žalbi zbog neželjene seksualne pažnje (*unwanted sexual attention*), a koje prenosimo u izvornom obliku:

Polno uznemiravanje	n	%
Sirova ili uvredljiva primedba	24	73
Primedba u vezi izgleda	9	27
Česte seksualne primedbe	11	33
Priče o polnom uznemiravanju	4	12

Neželjena seksualna pažnja	n	%
Razgovor o seksualnim temama	5	15
Netražena seksualna pažnja	20	61
Netremično i čežnjivo gledanje	3	9
Romantična veza	9	27
Poziv na spoj	4	13
Dodirivanje	14	42
Milovanje	10	30
Prisilni seks	3	9

Navedena klasifikacija otvara određene nedoumice, posebno zato što autorka nije dala detaljnije obrazloženje uz nju. Pre svega, kriterijum koji se koristi u toj podeli je nejasan budući da nije napravljena precizna razlika između polnog i seksualnog uznemiravanja, kao ni razlika između pojedinih vidova uznemiravanja. Posebno ostaje nejasno zašto su neka ponašanja svrstana u neželjenu seksualnu

pažnju (na primer, netremično i čežnjivo gledanje ili romantična veza). U prvom slučaju, čak i kada bi se iza čežnjivog i netremičnog gledanja krila seksualna namera, kako je dokazati. Kada je reč o romantičnoj vezi, njena analiza u kontekstu neželjene seksualne pažnje ima opravdanja samo ako volja za zasnivanjem te veze nije obostrana. Tada je, međutim, očigledno reč o nekom drugom vidu uznemiravanja (na primer, netražena seksualna pažnja ili poziv na spoj). Romantične veze, međutim, mogu se posmatrati u kontekstu eventualnih posledica koje mogu prouzrokovati. Generalno, zasnivanje emotivnih veza na radnom mestu nije retko. Takvi primeri nisu strani ni u policijskoj profesiji, a mnoge veze se čak krunišu brakom. Ipak, zabeleženi su i slučajevi propalih emotivnih veza iz kojih su proizašla seksualna uznemiravanja. Svesni te činjenice, neki rukovodioci nastoje zabraniti zasnivanje emotivnih veza između zaposlenih. Mnogobrojne okolnosti ipak otežavaju sprovođenje tih zabrana u praksi, a pre svih nemogućnost neprekidnog nadzora nad zaposlenima i razvijena solidarnost među kolegama.

Takođe, napori da se seks odvoji od radnog vremena patrolnih policajaca i stavi pod birokratsku kontrolu nisu uspeli zbog niza činilaca koji su izvan moći uprave i zakonske reforme. Kao ključne činioce tog neuspeha Krank (Crank, 2004: 195) izdvaja sledeće: seksualna energija koja postoji tokom upoznavanja potencijalnog partnera u bilo kom radnom okruženju; relativna mladost policajaca; nedostatak odgovarajućih prilika da upoznaju slobodnu devojkicu van posla, i slaba vidljivost rada na terenu od strane nadzornika, koja daruje diskreciju policijskoj seksualnosti.

Kad je reč o istraživanju u našoj zemlji ističemo studiju „Žene u policiji“. Budući da je reč o prvom istraživanju tog problema na našim prostorima, dobijeni rezultati su, samim tim, veoma dragoceni. Temeljeći ispitivanje na uzorku od 970 ispitanika, od kojih su 592 policajke, 212 policajaca i 166 starešina, nosioci istraživanja, Snežana Novović i Dijana Petrović, došle su do zanimljivih pokazatelja. Anketom je obuhvaćeno 18 policijskih uprava, a policajke su anketirane uglavnom u prvih godinu dana svog rada na poslovima pozornika, posle završenog kursa za policajce. Među obimnim rezultatima izdvajamo zapažanje da policajke relativno retko pominju nesređene međuljudske odnose u radnom kolektivu, a tek ponekad diskriminaciju od strane kolega. Svega 17,4% oseća i smatra da je u potpunosti, a 46,5% uglavnom ravnopravno s muškarcima. Ostale su neodlučne (13,2%) ili smatraju da nisu ravnopravne (14,7% uglavnom, a 5,6% uopšte) (Novović & Petrović, 2006: 77). S druge strane, policajci kao najčešći razlog nepoverenja u kolegice navode nesigurnost u njihovu obučenosć, zbog čega moraju pri obavljanju poslova brinuti i o njihovoj bezbednosti. Takva obrazloženja su u skladu s tradicionalnim poimanjem policijskog posla, koji se smatra naročito opasnim za žene, što je utvrđeno i u nekim ranijim istraživanjima u svetu. Ispitanici najčešće smatraju kako muškarcima treba dati prednost nad poslovima koji zahtevaju fizičku snagu i upotrebu sredstava prinude. Pritom se kao tipično ženskim osobinama, uočenim kod kolegice, smatraju preciznosć, ažurnosć, savesnosć, pedantnosć, odgovornosć, strpljivosć, temeljnosć, komunikativnosć i tolerantnosć. Zbog toga se smatraju pogodnijim za analitičke ili poslove s manje rizičnim osobama (oštećenim licima, maloletnim delinkventima) (Novović & Petrović, 2006: 78).

U poređenju s rezultatima istraživanja u svetu, ti pokazatelji donekle ohrabruju. Podatak da su žene relativno zadovoljne odnosom starešina i kolega

prema njima uliva nadu da su postojeći problemi, i kada su očigledni, rešivi. Međutim, kako same autorke napominju, najveću vrednost tog istraživanja ne treba tražiti u utvrđenim procentima i ponuđenim rešenjima, već u mogućnostima koje nudi za dalji istraživački rad.

3. Zaključak

Osvrćući se na izloženu materiju možemo zaključiti da pol značajno utiče na oblikovanje interakcije unutar policijske organizacije. Ugled zaposlenog i kvalitet njegovog rada neretko se određuju na osnovu stvorenih polnih predrasuda. Oslonjeni na tradicionalno poimanje profesije policajci su se decenijama rukovodili stereotipom da njihovo zanimanje predstavlja svet muškaraca, čime se jasno davalo do znanja da u njemu nema mesta za žene. Vreme je, međutim, pokazalo da uspešnost rada na određenim slučajevima direktno zavisi od pola izvršioca što je uslovalo potrebu većeg zapošljavanja žena. Uprkos uspesima koje su ostvarile u policijskoj profesiji, sposobnost žena se i dalje osporava. Pored nipodaštavanja kvaliteta njihovog rada, policajke se suočavaju i s problemima koji imaju seksualnu konotaciju (šale, uvrede, uznemiravanja).

Negativna iskustava u kontroli polne diskriminacije i seksualnog uznemiravanja u policiji i otpor prema njihovom suprotstavljanju predstavljaju ključne prepreke njihovom smanjivanju i eliminisanju. Takvo stanje nameće pitanje na kome leži odgovornost za poboljšanje položaja žena u policiji. Novović i Petrović smatraju da je sudbina žena u velikoj meri u njihovim rukama. One su te koje moraju preduzeti progresivne korake, smelom i odlučnom akcijom i korišćenjem svojih prednosti u rešavanju problema, koje prirodno poseduju. Da bi to ostvarile, ne moraju da uče policijski posao ugledajući se na muški model, već na analizu poslova i zadataka koje trebaju obaviti. Ukoliko u tome budu dosledne, lako će uvideti da mnoge njihove osobine u velikoj meri odgovaraju zahtevima policijske službe. Zahvaljujući takvom pristupu razlike između polova postaju šansa da se nešto nauči i da se napreduje, da se odbaci takmičarstvo, a žene oslobode tereta da policijski posao moraju obavljati prema muškim obrascima (Novović & Petrović, 2006: 83).

Mnogobrojni autori značajnu ulogu u poboljšanju položaja žena u policiji pripisuju pokretima i udruženjima policajki i njihovim naporima u postizanju jednakosti s policajcima. Tako je, na primer, u SAD još 1915. osnovano Međunarodno udruženje policajki (*International Association of Policewomen*), dok je na Međunarodnoj konferenciji žena policajaca 1988. godine u Holandiji osnovana Evropska mreža policajki (*European Network of Policewomen*). Takva udruženja nesumnjivo doprinose povećanom interesovanju za razmatranjem problema žena u policiji. Postoji, međutim, bojazan da policajke time mogu rešiti samo određene probleme, dok, s druge strane, mogu produbiti već postojeće podele. Naime, kroz organizacije policajki one se još više odvajaju od policijskog kolektiva, narušavajuću unutargrupnu koheziju, koja inače predstavlja jedan od ključnih uslova postojanja u policijskom sistemu. Da bi se takve posledice izbegle, rukovodioci policijskih organizacija moraju organizovati i podržavati osnivanje profesionalnih udruženja koja okupljaju sve zaposlene, bez obzira na njihov pol.

U tom smislu se pominje kako same policijske organizacije treba da ulože dodatne napore kako bi se poboljšao položaj žena u policiji. Ilustracije radi, na zvaničnom sajtu Policije Los Anđelesa (*LAPD*), u okviru linka „Žene u Policijskom odeljenju Los Anđelesa“, nalazi se podlink Koordinator za žene (*Women's Coordinator*) koji sadrži mnogobrojne korisne savete o zapošljavanju, unapređenju, dobijanju zadataka, ali i rešavanju problema žena u policiji. Između ostalog, tu se nalaze i sledeći saveti upućeni ženama koje započinju karijeru u policiji: potražite dobrog savetnika i mentora; uvek govorite istinu; pridružite se policijskim strukovnim udruženjima; budite u toku što se tiče policijskih poslova; ne žalite se na svoj posao pred svojim kolegama; tražite različita radna iskustva i prilike, i ostanite u dobroj fizičkoj i emotivnoj formi (Dempsey & Forst, 2005: 337).

Poznato je da u stvaranju policijskih normi ponašanja neformalni mehanizmi policijske potkulture imaju bitan, možda čak presudan značaj, kao i da među vrednostima te potkulture posebno mesto zauzima etos muškosti. U radu je prikazano da taj etos ima veliki uticaj na stvaranje podređenog položaja žena u policiji, što navodi na zaključak da poboljšanje tog položaja mora uključiti promene vrednosti i stavova policijske potkulture. Značajne kulturne promene, međutim, teško su izvodljive. Od policajaca se ne može očekivati, bez obzira na to koliko su dobronamerni, da lako pristanu na promene vrednosti koje su pomno održavali decenijama. Menjanje ukorenjenih vrednosti zahteva ne samo radikalno ponovno oblikovanje policijske uloge, nego i uklanjanje slike koju policajci imaju o toj ulozi. Ukoliko tome dodamo činjenicu da su vrednosti potkulture bitno definisane vrednostima opšte kulture, čiji su deo, promene se čine još težim, budući da one tada uključuju i promene na opštem društvenom planu (napuštanje uvreženih predrasuda i stereotipnih podela).

U preispitivanju mogućnosti za promenu policijske kulture Dženet Čan (Janet Chan) se oslanja na socijalnu teoriju Pjera Burdijea, koja identifikuje važnost ispitivanja interakcija između dva ključna koncepta: 1) *polje* – opširniji organizacioni, istorijski, pravni, društveno-ekonomski, politički i zakonski uslovi za rad policije, i 2) *habitus* – načini ponašanja, neformalne norme i vrednosti policajaca. U kontekstu te teorije, policijska kultura nastaje iz unutrašnje veze između polja i habitusa do te mere da pokušaji reformi u policijskoj kulturi ostaju ograničeni kada promene u habitusu nisu podržane promenama u polju rada policije. Time dolazimo do zaključka da se uspešne organizacione promene i reforma policije mogu desiti jedino ukoliko paralelno i upodebljene jedna drugoj teku promene polja i habitusa policijskog rada (Chan, 1997).

Kada je reč o promeni unutar habitusa, kao jedan od načina menjanja postojećih vrednosti izdvaja se zamena starih i duboko poštovanih vrednosti grupom alternativnih osećajnosti kroz tzv. „nove priče“. Loftus (Loftus, 2009: 196) tvrdi kako se u tom procesu mora iznova napisati šta se vrednuje, mora se ponovo definisati koji aspekti kulture su prihvatljivi i mora se obezbediti da policijska kultura postane privržena različitim skupovima vrednosti. To nije lak zadatak, ali je njegovo ostvarenje moguće ukoliko se u procesu planiranja, regrutovanja i selekcije kadra „razbije“ demografski sastav koji je dugo bio dominantan u policijskim organizacijama. Pritom, željeni rezultati neće nastupiti pukim povećanjem žena u

policiji. Ne treba zaboraviti da je odgovornost za svaki društveni proces, pa i za ovaj, na onome ko ima najveću moć i da, u skladu s tim, očekivane promene mogu se osetiti tek kada veći broj žena zauzme pozicije na kojima se donose strateške odluke, jer će tek s te pozicije moći suštinski uticati na uslove rada žena u policiji, menjajući stilove liderstva i organizacione etose.

4. Literatura

1. Balkin, J. (1991). Zašto policajci ne vole žene policajce. *Bezbednost*, (2), 242–251.
2. Bouza, A. (1990). *The Police Mistique: An Insider's Look at Cops, Crime and the Criminal Justice system*. New York.
3. Vuković, D. (2006). Viktimizacija na radnom mestu. *Temida*, (4), 3–10.
4. Dempsey, S., & Forst, S. (2005). *An Introduction to Policing*. Belmont.
5. Kappeler, V., Sluder, R., & Alpert, G. (1998). *Forces of deviance, Understanding the dark side of policing*. Illinois.
6. Kešetović, Ž. (2002). Sociologija – izbor tekstova za radnike OUP-a. Beograd.
7. Loftus, B. (2009). *Police Culture in a changing World*. New York: Oxford University Press.
8. McNeill, M. (1996). *Alcohol and the police workplace – factors associated with excessive intake*. Report Series, (119.1). Adelaide: National Police Research Unit.
9. Messerschmidt, J. (2009). Muškost i teorijska kriminologija. In: Đ. Ignjatović, *Teorije u kriminologiji* (pp. 435–438). Beograd.
10. Novović, S., & Petrović, D. (2006). *Žene u policiji*. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova.
11. Obradović, S. (2011). Planiranje, regrutovanje i selekcija kadra u Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije. *NBP – Žurnal za kriminalistiku i pravo*, (1).
12. Punch, M. (2009). *Police Corruption – Deviance, Reform and Accountability in policing*. London.
13. Quinn, M. W. (2005). *Walking with the Devil: The Police Code of silence*. Los Angeles.
14. Roberg R., Crank J., & Kuykendall, J. (2004). *Policija i društvo*. Sarajevo.
15. Rubin, P. N. (1995). *Civil Rights and Criminal Justice: Primer on Sexual Harassment*. Research in Action. Washington D.C.: National Institute of Justice.
16. Chan, J. (1997). Promene u policijskoj kulturi. *Izbor*, (1).
17. Collins, S. C. (2004). Sexual harassment and police discipline: Who's policing the police. *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, 27(4).
18. Crank, J. P. (2004). *Understanding Police Culture*. Cincinnati.

IMPACT OF “THE ETHOS OF MASCULINITY” ON THE POSITION OF WOMEN IN THE POLICE

Summary

A unique position in a society and their specific function, give police officers more opportunity than to ordinary citizens to turn their prejudices into the most serious discriminations, the most prominent among them being particularly gender, sexual, ethnic and racial discrimination. It is undisputed that the most frequent victims of police discrimination are the citizens, however, situations where the discrimination is carried out within the police organization itself are not rare either. In this regard, it is necessary to make difference between external and internal police discrimination. Judging by the majority of papers, the analysis of internal discrimination is usually based on examining the position of women

within police. At the same time, it is especially pointed to the problem of their integration into police environment, which represents a typical “macho” subculture where the male domination determines every process. Such an atmosphere contributes to creation of resistance towards female co-workers, despite of their competences and sexual harassment on the job. Due to the manner of execution, specific characteristics of the actors and clannishness of the police subculture, the research of gender discrimination and sexual harassment within police profession is considerably difficult. This, however, does not give us the right to give up the research and thus provide for guesses about the proportions of this phenomenon and expressions of the final opinions without the exact indicators. There have been several researches of this problem in the world, whose results suggest at least some indicators and prevent approximate estimates. In this paper, in addition to the general characteristics of the observed phenomenon, we are going to point to some of the results of the mentioned researches and end the paper with suggestions on how to fight this issue.